

Poklady muzejních knihoven

Treasures of the Museum Library

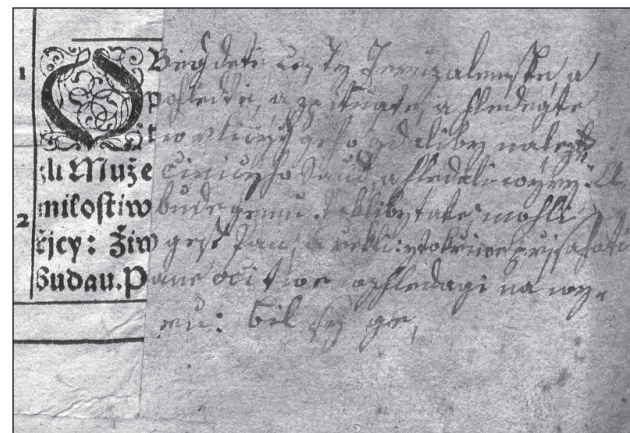
Barbora Kailová¹

0. Abstract

This paper is dedicated to history and current status of books and prints dispersed within the collections of the regional Museum of the Czech Karst in Beroun. Contemporary status, similar to that in other museums, is compared with similar institutions in the region. A short introduction reviews the history of the Museum library and characterizes the structure and the source of acquisitions of the book collections. One set of books under management of a historian is chosen for a more detailed presentation. The heterogeneous set of typography contains prints from 16th and 17th centuries, which are valued not only for their origin. These objects can be virtually called the treasures of the Museum. One of the oldest books was made in Nuernberg in 1540 and is printed in Czech. Another one comes from the Melantrich book-printer family and exemplifies the renaissance in typography in Central Europe. The character and the qualities of the book collection are further illustrated by a short description of typography and origin of some of its representatives. Hand-written notes made by the owners or readers on page margins are an interesting feature of the books which have been read by generations. Some of the prints have been suggested for restoration under a grant project financed by the Ministry of Culture CR. Although various decisions have been taken within the last year in relation to handling this collection, these are just a compromise between the best conditions now available and an expectation for a new depository.

1. Muzejní knihovny v Berouně

Knihovní fondy Muzea Českého krasu vznikly jako mnoho jiných muzejních knihoven slučováním a převáděním větších či menších souborů publikací pod jednu instituci. Osudy vlastního muzea a instituce knihovny jsou spjaty od prvopočátků historie obou organizací. Po tom, zda bylo první berounské muzeum, archiv nebo knihovna, není třeba dlouze pátrat. Výzva E. Hojky začíná slovy: „Pánům členům komise pro založení knihovny, muzea a urovnání archivu městského dne 11. 12. 1888“ (SINE 1). A tak bylo rozhodnuto o založení všech tří kulturních a vzdělávacích institucí v Berouně. Impulzem se stalo nerudovské zvolání „kam s ním?!“ aneb kam se starými městskými listinami a registry. A nešlo pouze o ně, ale díky rostoucímu počtu krajinských, spolkových i např. školských výstav se jednalo také o reprezentační a jiné předměty. Stanovy muzejního spolku a veřejné knihovny byly sepsány roku 1892. Několik nadšenců se pustilo do obětavé práce ustavení jednotlivých institucí – muzea, veřejné knihovny a archivu. Téměř vzápětí po prezentaci stanov přicházely i dary od veřejnosti. Několik listin předávacích protokolů je uschováno i v muzeu a dnes vyloudí svou snahou o precizní zápis všech okolností i úsměv na tváři čtenáře. Muzeum však ještě nesídlilo ve městě, pobývalo v Piaristické koleji a teprve se jaksi rozhlíželo. Národopisná výstava (r. 1895) přirozeně podnítila další vlnu darů. Muzeum před koncem století čítalo přes 1 000 kusů exponátů. Prezentace na pražské výstavě se účastnilo i několika tisky. Záhy po výstavě byl materiál označován jako muzejní sbírky přestěhovan na radnici (JUNA 1930). V zadním traktu budovy však panovaly neutěšené poměry, jeden z kustodů dokonce raději složil funkci. V nové republice šly svým umístěním archiv, muzeum a knihovna ruku v ruce. Pro naprostý nedostatek místa na radnici, a to zvláště pro expozice, byla pro muzeum a knihovnu s čítárnou

Obr. 1. Stýkání „melantrišského“ švabachu a snahy pisatele kurentu zachovat text, Bible, 1613 (S. A. z Veveslavína), MČK – Kn 98.

Fig. 1. Gothic script of Melantrich's print and effort of a writer to maintain text, Bible, 1613 (S. A. z Veveslavína), MČK – Kn 98.

počátkem 20. let zakoupena městem Berounem Duslova vila. Archiv osídlil prostory v Dolní bráně, přesto zbylým dvěma sourozencům ještě neunikl zcela. Provázanost všech tří fondů dokládá vícere sjednocení funkcí jejich správců. Sbírký a fondy společně spravoval několik let nejen profesor Karel Kazda (archivář, 1947), ale nakrátko také PhDr. Viktor Palivec (knihovník). Přirozeně tak vznikl i nejstarší fond obou institucí. V 50. letech s nezměrnou péčí a trpělivou prací vedl muzeum i archiv PhDr. Josef Berka (BERKA 1955, 1958). Definitivně se sobě knihovna a muzeum vzdalují organizačně i fyzicky počátkem 60. let, kdy je pro další existenci muzea vyhrazen Jenštejnský dům, zatímco knihovna zůstává v Duslově vile (FROLÍKOVÁ 1996). Všechny tři instituce tak vstupují na samostatnou dráhu nejen svým umístěním, ale i osobami kurátorů, archivářů a knihovníků.

Přírůstky knižního fondu přicházely do muzea leckdy dosti prozaicky, některé soubory knih nebylo kam umístit, jiné tehdy nikdo nechtěl a dnes by si patrně rval vlasy. Další knížky přibývaly léty nepravidelných, ale neutuchajících darů. A tu se dostáváme k první specialitě, k jakési sociální třídě jednotlivých knih. Zvenku nejsou často tyto rozdíly patrné, ale pro život knih mají značný význam.

Muzejní knihovna se tradičně potýká s třemi knižními soubory, které jsou nejen zvláště uchovávány, ale také spravovány a pro badatele zpřístupňovány. Muzeum Českého krasu spravuje příruční knihovny jednotlivých odborných pracovišť a sbírku regionální literatury. Oba soubory prošly svým historickým vývojem a zmiňuji je pospolu, protože mají stejného správce, knihovnici Muzea Českého krasu. Zvláště příruční knihovna obsahuje série periodik od poloviny 19. století, a to nejen oborů v muzeu zastoupených,

¹ Muzeum Českého krasu, Husovo nám. 87, 266 01 Beroun; historik@muzeum-beroun.cz
Český kras (Beroun), XXXVI (2010), 60–67, 8 obr.
© Muzeum Českého krasu
ISSN 1211-1643
ISBN 978-80-903477-5-5

ale i periodika jiných muzejních a archivních institucí, které třeba i krátkodobě zpřístupňovaly výsledky své práce formou sborníků. Některé řady nejsou kompletní, ale mnohý badatel netuší jaké poklady, například bibliografických odkazů, se skrývají ve starších sériích, člancích a příspěvcích. Studenty a badatele často ani nenapadne, že mnohé tituly by nemuseli jezdit číst do studoven Národní knihovny nebo Středočeské vědecké knihovny v Kladně, ale mají je takřkajíc pod nosem.

Je však také pravdou, že regionální a příruční knihovny se z hlediska využitelnosti nalézají na hranici světa lístkového katalogu a pomezí elektronicky vedených záznamů. Pro badatele je přístupný lístkový katalog, toto „uživatelské rozhraní“ již dnešním studentům leckdy připadá nepochopitelné. Samozřejmě také znamená návštěvu „navíc“, před vlastním studiem. Příruční knihovna je vedena v elektronické podobě programu Clavius (zatím převedeno 1 387 položek), nahlížení není veřejnosti přístupné. Na formální úrovni je však veřejnou knihovnou ve smyslu správně-právních úprav pouze soubor knih vedený jako příruční knihovna, a to pod názvem „Knihovna Muzea Českého krasu v Berouně, základní knihovna se specializovaným knihovním fondem“ (pod evidenčním číslem 3157/02, dle zákona č. 257/2001 Sb.). Regionální knihovna je oficiální muzejní sbírkou vedenou v CES (Centrální evidence sbírek) pod názvem „další – regionální knihovna“. Regionální literatura je zpracovávána v programu BACH. Nahlížení do elektronického rejstříku není veřejnosti umožněno. V tomto smyslu, ale vychází muzeum badatelům vstříc, pokud je to jen trochu možné, zajišťuje rešerši dostupné vhodné literatury ze všech dostupných zdrojů.

Oba fondy jsou přístupné prezenční formou studia a řídí se jak základním zákonným ustanovením, tak interními předpisy muzea. Pro badatele to, díky povaze materiálu, není až takový rozdíl, žádají-li knihu ze sbírky či z příruční knihovny. Vyhledávání a prezenční zápůjčky jsou zpracovávány u obou knihovních souborů stejně. Velký díl práce pro zpřístupnění knihovního fondu nutno přiznat i tvůrcům kompletního lokačního seznamu příruční knihovny, který se stal mostem katalogu a standardního elektronického záznamu knihovní jednotky. Je bohužel veden v programu Excel a jeho využití má značné limity, není proto ani zveřejněn, ale pro rešerše badatelům a vlastní odbornou práci je nezastupitelný. Díky těmto dočasným a polovičatým možnostem nahlížení a hledání v příruční knihovně je její využití velmi sporadické, a to bohužel i těm, komu původně přináležela, tedy odbornými pracovníky. Nezbyvá než doufat, že s přibývajícimi záznamy v elektronickém systému Clavius přibude i vyhledávacích možností a zvýší se tak přístupnost více jak 4 000 knih příruční knihovny a 1 600 knih regionální literatury. Nutno také podotknout, že s převodem knihovních katalogů do elektronické podoby se potýká většina institucí v kraji. Z více jak dvou desítek muzejních knihoven je on-line přístupná pouze knihovna Českého muzea stříbra v Kutné Hoře (OKROUHÁLKOVÁ 2009).

2. Knihtisk

Vedle souboru regionální literatury a příruční knihovny, uchovává muzeum ještě třetí kategorii knih, a to publikace sbírkové ve správě historika muzea. Aby se to nepletlo, jsou tyto podsbírkové také tři. Vedle úzce specializované Divadelní knihovny, je to unikátní tzv. Seydlova knihovna (podsírka Knihy) a podsírka Knihtisk. Věnujme se poslední z jmenovaných. Ve stínu jedinečné sbírky Seydlové a jednoznačně vymezeného a rozsahem menšího souboru Divadelní knihovny se stala podsírka Knihtisku opomíjeným vydědencem. A možná také trochu po právu, pro nízkou úroveň zpracování celého fondu.

Soubor se skládá z nejstarších přírůstků, velmi zajímavých, ale značně různorodých publikací 16. a 17. století v počtu kolem 300 kusů, což je zhruba osmina celé podsírky (2 540 ks). Skutečný základ tvoří soubor knih pocházející ze dvou velkých darů. Soubory z vikariátní knihovny berounského kostela a reálného gymnázia přešly do sbírek muzea v 80. letech 20. století. Dalšími rozšiřovateli současného fondu jsou menší regionální školní sbírky a soukromí dárči opět z Berounska. Podsírka je svým složením značně různorodá a práce s ní je o to náročnější.

Ještě stále se můžeme domnívat, že nás nemůže při prohlídce této podsírky nic zajímavého potkat.

Nově vzniklý orientační seznam uložení, který doplňuje lístkový katalog autorský a tématický nás dovede rychle informovat o nejstarších exemplářích. Pochází ze 16. století a jejich počet lze sečíst na prstech obou rukou, vzhledem k původu souboru je to počet úctyhodný.

Mezi tituly nalezneme hned několik „celebrit“. Tématicky s naprostou převahou vítězí bohosloví, a to s knihou všech knih zvanou „Bibli česká“. Plurál značil složení z více knih tedy biblí. K nejstarším v muzejním fondu patří tzv. Norimberská bible. Byla vytištěna Linhartem (též Leonhardem) Milichtalerem (†1540) v Německu roku 1540. Náklad zaopatřil Melichar Koberger jak uvádí impresum knihy. Jedná se o českou utrakvistickou bibli. Bible Severinova, která ve dvou edicích předcházela tisku norimberskému, byla záhy rozebrána a v českých zemích nebyla dílna s odpovídající kapacitou a úrovní, a to byl patrně důvod tisku české knihy za hranicemi země. Nabízí se potenciální stopa možného objednavatele, Jana Günthera, který byl Milichtaleroým učedníkem, a část tiskových předloh z jeho dílny jen o rok později využíval ve svém provozu na Moravě. Snad tedy před vznikem své tiskárny pořizoval vybavení nebo jako distributor mohl knihu objednat. Norimberská bible se stala prvním tiskem v Německu v jazykově odlišné mutaci, než byla němčina, latina či řečtina. Bible v angličtině či holandštině byly zpracovány až po českém nákladu (VOIT 2006).

Textově vychází edice z druhého Severinova vydání (z roku 1537) a potažmo tak navazuje na tzv. Bibli benátskou (vydanou roku 1506). Ilustrace z velké části nepřímo připravil Erhard Schön (ES, †1542) vzešlý z Dürerovy malířské školy. Štočky pro tyto dřevořezy totiž pocházejí z různých období i z různých dílen, které si je pořídily jako první a následně je prodaly dalším tiskařům. Větší část ilustrací v Norimberské Bibli je shodná se štočky z Lutherovy Bible vydané v Augšpurku roku 1534 (VOIT 2006). Není bez zajímavosti, že E. Schön vedle svého standardního monogramu použil ještě jeden se stejnými iniciálami, ale doplněnými pikto-gramem nožíku. Patrně si některé kresby předloh určené pro dřevořezače přepracoval na štočky sám (VOIT 2006). Tento všestranný umělec doprovodil ilustracemi i Severinova vydání Bible a jeho práce byly často napodobovány. Štočky jednoho autora nebo jimi inspirované kopie tak mohly objet polovinu Evropy a najít své místo v mnoha knihách, jejich životnost však nebyla nekonečná.

Norimberská bible předcházela neméně slavným Melantrichovým biblím v pomyslné řadě českých biblických tisků 16. století. Jako nit spojují většinu našich utrakvistických Biblí shodné ilustrace vzešlé z některých štočků dle předloh Erharda Schöna.

Výtisk Norimberské bible ve sbírce Muzea Českého krasu přináší čtenáři nejen svou starobylost, ale i své osudy. Kurentní zbežný rukopis na deskách knihy nese úsměvnou radu majitele, který se patrně obával psů: *„Kdyby se toto neštěstí přihoditi mělo, že by někdo od zlého psa (ušknut) byl, hledej pomoc tuto na skrojku chlebě*

Obr. 2. „Archanděl Michael chopil Draka, hada starého, který jest Dábel a Satanáš... a uvrhl jej do podzemí“ (Zjevení sv. Jana). Archetyp ďábla s rohy a lidskou tváří je obvyklý až koncem 17. stol., Bible, 1613 (S. A. z Veleslavína), MČK – Kn 98.

Fig. 2. "Archangel Michael grasped the Dragon, old snake, which is Devil and Satan... and casted him into an underground", (Book of st. John). Archetype of an devil with horns and human face comes at the and of 17th century, Bible, 1613 (S. A. z Veleslavína), MČK – Kn 98.

neb na žemli tato slova napiš neb vyřezej: sator, arepo, tenet, opera, rotas. To sníš a pomodlíš se vroucně k pěti p(r)ánom Krysta Pana očenaš a zdrávas“. O účincích se autor nezmiňuje. Úvodní listy knihy chybí, první stránkou je předmluva svatého Jeronýma. Grafická výzdoba se ve dvou sloupcích textu na každé stránce jeví jako střídmá, což jistě souvisí i s finanční otázkou nákladu. Můžeme ji porovnat ve stejném námětu (příběhu Jonáše) v mladší období Melantrichova tisku o 30 let později o ní bude blíže řeč níže. Podobně jako úvodní listy dopadly závěrečné stránky rejstříku, který není kompletní. Jsou to patrně nejvíce namáhané části knihy.

Zadní desky knihy nesou další vpisky. Novogotická kurziva zaznamenala položení základního kamene v Litni dne 2.6.1867, kde byl pod základní kámen vložen svazek různých písemností (na rohu u kostela). Autor textu a majitel knihy je podepsán jako „Josef Čipera spisovatel“ (z Korna). Bohužel nám nejprve opomněl napsat, čeho základní kámen položili. Na opravované a podlepopované poslední tiskové straně na revers listu později uvedl, že šlo o založení školy. Kniha byla patrně vícekrát převazována, o čemž svědčí několik nápadně odlišných závěrečných prázdných listů. Na jedné z těchto posledních stran, anonymní zběžný kurent zaznamenal roku 1802 zprávu o neobvyklém počasí: „Ve 4 hodiny spoledne začal padat 15. 5. (Magie) sniech a padal až druhý den 12 hodin a napadlo ho tak mnoho že až jak mladé tak staré stromi mnoho se polámalo...“.

Druhý muzejní svazek, jehož objem napíná zvědavost a nutí k otevření, je celým názvem „Bibli svatá, to jest všecka svatá Písma obojího, Starého i Nového zákona. Vytisťena na Starém městě pražském léta Páně 1570 u Jiřího Melantricha z Aventýnu“. Dílo tedy pochází ze známé tiskařské dílny. Proslavila se nejen škálou tisků, ale také snahou o stoupající úroveň. Nabídka byla čtenáři předkládána na poli beletrie, politických tisků, učebnic, bohoslovecké literatury a příruček, jakou byl například veleslavný Mattioliho herbář. V druhé polovině 16. století a počátkem století následujícího tiskárna dominovala na českém trhu. Nebyla zdaleka jediná a zvláště v Praze měla značnou konkurenci. V porovnání se zahraničními dílnami nezůstávala nijak pozadu. Z. Winter uvádí počet Melantrichových zaměstnanců do 11ti osob. Oproti tomu v zahraniční dílně zvučného jména jakým byla Frobeniova basilejská tiskárna, nalezneme kolem 15ti sazečů, tiskařů, lektorů a korektorů.

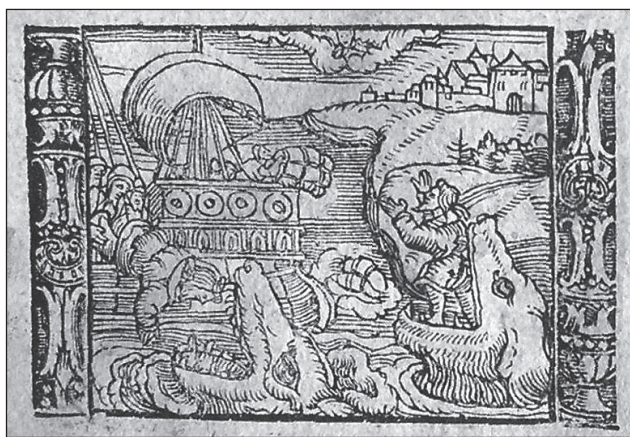

Obr. 3. Melantrišská iniciála „K“, Bible 1570 (J. Melantrich), MČK – Kn 191.

Fig. 3. Melantrich's initial "K", Bible 1570 (J. Melantrich), MČK – Kn 191.

Tiskařské generace, střídající se ve vedení Melantrichovy dílny, kolem sebe soustředily mnoho slavných osobností kulturního a vědeckého života své doby, které kromě vztahu ke knihám byly také ovlivněny reformačním církevním hnutím. Utravismus blízký Jiřímu Melantrichovi (†1580) se přesto neodráží ve výtiscích nadmíru, spíše by se dalo říci, že vydavatel byl hlavně obchodník. Mezi publikace vzešlé z jeho dílny patří i ryze katolické spisy. Císař Maxmilián v roce 1567 zakázal dovoz tisků z ciziny a výslovně Bible norimberské z důvodu falšování řeči české. Nešlo o panovníkovu touhu po jazykové úrovni, ale o otázky víry (WINTER 1909). Pro svůj záměr sepětí katolického náboženství a trůnu přirozeně pověřil kontrolou nařízení pražského arcibiskupa. Objednávky Antonína Bruse z Mohelnice (asi †1580) v Melantrichově dílně jsou někdy vnímány jako reciproční služby za povolení tisků „méně“ katolických. Přesto právě Melantrichovy Bible jsou označovány jako textově tolerantní, ve smyslu nejširší přístupnosti obecně křesťanské víry a s drobnými výhradami si majitelé snadno poradili, jak uvidíme níže (NOVOTNÝ z LUŽE 1837). Na druhé straně nelze hovořit o hladké spolupráci utraktivistů a katolíků v Melantrichově tiskárně. Arcibiskup zvažoval v druhé polovině 70. let zavření dílny, ale to spíše jako nátlak na tiskaře, aby uspil tisk Ferovy katolické Postily. Melantrich dokázal vyjít z této situace dobře, přesto, že právě probíhající tisk Bible neposílal po jednotlivých listech k censorskému posouzení. Dílna nebyla uzavřena a dochovaly se nám obě publikace. Tzv. *Melantrišky* vyšly v pěti vydáních a ovládly knižní trh v Českých zemích, četly se v nejširších vrstvách český mluvící společnosti a dědily se v mnoha rodinách po generace. Dokladem je i náš berounský exemplář. Věhlas Melantrichových Biblí přesto, hlavně ve všeobecném povědomí, částečně zastínilo vydání kralické.

Za nejzdařilejší z Melantrišek je považováno vydání z roku 1570, a to především pro soubor nově pořízených ilustrací v počtu 146 grafických listů. Jejich provedení odráží závěrečné období renesance. Manýristické kompozice hlubokých interiérů, fiktivních krajin a davových scén potvrzovalo stylový vývoj i v Českých

Obr. 4. Příběh Jonáše a velryby, knihy Proroků, Bible norimberská, 1540 (L. Milichtaler), MČK – Kn 35.

Fig. 4. *Story of Jonash and whale, Book of Prophets, Nuremberg bible, 1540 (L. Milichtaler), MČK – Kn 35.*

Obr. 5. Příběh Jonáše a velryby, tentokrát z melantrišských štočků, Bible, 1570 (J. Melantrich), MČK – Kn 191.

Fig. 5. *Story of Jonash and whale form Melantrich's blocks, Bible, 1570 (J. Melantrich), MČK – Kn 191.*

zemích. Iniciály poschovávané v kresbách předloh odkazují na autorství pražského dvorského okruhu. Nejsnáze zachytitelný monogram „FA“ patřil Florianu Abelovi (†1565). Jeho práce se týká prvních 17ti předloh (BOHATCOVÁ 2008). Řezačů pracovalo na jejich provedení dle monogramů minimálně 6. Převážná část zbylých ilustrací náleží monogramu „TF“, patřící patrně Franceskovi Tertiovi (†1600). Kromě dalších Biblí, kam byly tyto původní štočky přejímány, se zatím žádná další signovaná práce tohoto významného bergamského mědirytce a návrháře v Čechách nevyskytuje. V několika listech nalezneme ukryté iniciály autora předloh „GS“. Tento monogramista pořídil kopie některých štočků od Erharda Schöna ze Severinových výtisků Bible a jejich nápodobu použil i v Bibli z roku 1570, odtud se pak tisk dostal i do poslední Bible z této dílny z roku 1613. Náklady nových a na úrovni řešených ilustrací nesl plně tiskař, čtvrté vydání se tak stává na několik století průkopnickým dílem původních ilustrací Bible v Čechách. Neopominutelný je právě jejich domácí původ. Dřevoryty byly dříve přejímány z německých biblických tisků a pocházely i od cizích rytců. Frontispis a titulní listy v našem výtisku bohužel chybí. První list, který nám předvádí rytecké umění je až úvodní list před předmluvou svatého Jeronýma.

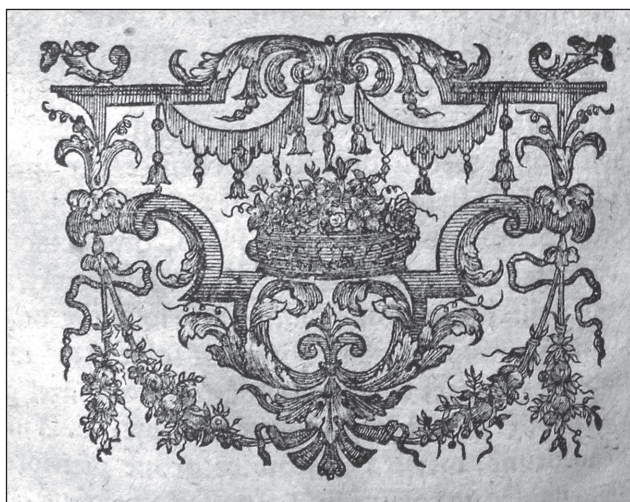
Sám tiskař své vydání označoval jako třetí, ačkoliv v pořadí je to čtvrté vydání. Předchozí výtisk z roku 1561 byl přetisk, tiskař vlastně neobstaral žádný nový tiskový materiál, a tak z jeho pohledu nevznikly stejné podmínky jako při zcela novém výtisku, a proto jej k samostatným výtiskům nezapočítával (BOHATCOVÁ 2008). Melantrichova vydání obohatila soubor kanonických knih nejen krásnými grafikami, ale také obsahově o 3. *Knihu Makabejských*. Předmluvu k ní napsal sám autor překladu Sixt z Ottersdorfu (†1583). Autor patřil k okruhu blízkých spolupracovníků tiskaře. Představoval váženého pražského patricije a aktivního účastníka opozičního hnutí ve 40. letech 16. století. Byl kancléřem na Starém Městě pražském, právníkem, politikem, ale hlavně překladatelem na vysoké úrovni. Předmluva k jeho práci hovoří o obtížné úloze překladatele a o nutnosti práce i s latinským textem. Právě Nový zákon byl Sixtem revidován oproti řecké předloze. Sixtova práce je však rozsáhlejší. Předmluvy z jeho pera doplňuje *Putování svatého Pavla a Tabuli časů ke Skutkům apoštolským*. Poslední jmenovaný text zahrnuje Skutky apoštola Lukáše přeložené z němčiny. Text byl vložen mezi předmluvu k Sixtovým textům a vlastní evangelium. V Bibli z roku 1570 již text vystupuje volně jako přívazek, v pozdějších výtiscích se proto objevuje na různých místech v knize.

Nová úprava Bible se odrazila také v typografické úpravě sazby, ornamentální výzdobě a pravopisu. Právě Sixt z Ottersdorfu zasáhl do jazykové úpravy dle gramatiky Beneše Optáta a vynechal nadměrné užití tvaru slovesa „být“ u přičestí. Nedočteme se tak „i řekl jest Bůh“ ale pouze „i řekl Bůh“ (MERREL 1956).

Knihy je dedikována nejasnějšímu a nejnepřemožitelnějšímu knížeti a pánu, panu Maximiliánu II., římskému císaři atd. Věnování je dalekosáhle osvětlováno a mimo jiné uvádí důvod: „*Král..., všechny jiné lidi v tomto světě důstojenstvím převyšuje, tak Zákon Boží a Kniha tato, v níž všechna vůle našeho Pána Boha všemohoucího ze strany spasení našeho zavřena a obsažena jest, nad všechny jiné knihy, důmysly a vtipy lidskými sepsané spravedlivě předčí, a za nejdražší klenot i poklad v tomto světě být má. A tak podle toho samým králům vlastně také má se připsávat a oddávat.*“ Samotným čtenářům přísluší úvod z pera vydavatele, začínající slovy: „*Blahoslavený ten člověk, jehož vůle jest v Zákoně Pána, a který přemýšlí o Zákonu Páně dnem i nocí.*“

Výtisk z muzejní sbírky je na deskách popsán zběžným kurentním písmem hned několika značně odlišnými rukopisy. Desky sloužily i zaznamenání majetkových vztahů ke knize, ale jak se z útržků poškozeného textu dovídáme, také vypovídají o událostech týkajících se patrně majitelů knihy. V čtvrtém Melantrichově vydání se tak dočteme o svatbě Martina a Kateřiny 19. 4. 1801 v Cerhovicích. Text je již příliš světlý a místo, kde je patrně uvedeno příjmení zasahuje do vazby a je v současné době nečitelné. Rukopis je veden vypsanou rukou, ale není příliš uhlazený. Na stejné straně jsou patrné také poznámky k narození členů rodiny (*Dni narození familie Vaclava*), různá data jsou srovnána v řadách u křestních jmen. Písmo je znatelně vypsanejší, vedené jistě, štíhlou linkou dobře upraveného psacího náčiní. Dle vlastní datace se blíží přelomu 19. a 20. století. Dále jsou do textů různých autorů dopisovány letopočty poměrně silnými číslicemi značící úmrtí. Jiný daleko uhlazenější rukopis sděluje na zadních deskách události svatomartinské listopadové pouti roku 1858, proběhla zde totiž návštěva biskupa. Roku 1872 byl pan Karel za kanovníka „poštelován“ a roku 1884 konsekrován na biskupa a o pouti světil varhany v Cerhovicích, aby na druhý den oddal Annu a Josefa Maškovíc. Uvedeny jsou i další roky v druhé polovině 19. století, ale text je příliš rozpítný. První list v knize zase vypovídá o sňatku Jana Švarce (†1916) 4. 9. roku 1849, pocházel z Drozdova číslo 4, jedním dechem se dovídáme, že tentýž rok zde 17. 6. shořelo 12 chalup.

Knihy nám tak útržkovitě vypráví o lidských osudech a přenesení i o svém místě v životě lidí. Což je znatelné i na jejím stavu.

Obr. 6. Ozdůbka pro zakončení stránky či oddělení textu kapitol, melantriško-veleslavinský štoček, Bible, 1715! (J.J. Kamenický), MČK – Kn 190.

Fig. 6. Embelishment for page endings or division of chapters, block form Melantrich's and Veleslavin's press, Bible, 1715! (J.J. Kamenický), MČK – Kn 190.

Obr. 7. Mořská příšerka z mapy světa, Itinerarium..., 1592, (D.A. z Veleslavína), MČK – Kn 79.

Fig. 7. Marine creature living on map of world, Itinerarium..., 1592, (D.A. z Veleslavína), MČK – Kn 79.

Krom uvedených chybějících listů je na první pohled patrná míra užívání knihy. Lemy stránek jsou zvláště zpočátku tisku zteřelé, potřhané a nekompletní. Množství zápisů na deskách je také neobvykle rozsáhlé. Hned první kapitola, po všech standardních předmluvách a dedikacích, první Mojžíšovy knihy je rukopisně dopsána. Kurentní písmo je krasopisné, téměř kolmé a dobře se čte. Svazek je uměle přivázán k původní vazbě. Kniha měla i po poškození části textu žít dál, její majitel ji chtěl nadále používat, a tak nechal dopsat nebo sám dopsal několik ztracených nebo zcela zničených stran. Životnost knihy byla prodlužována nejen obsahově, ale v přeneseném významu také formálně. Podobně jako melantrišské štočky s iniciálkami, které sloužily ještě dalším tiskům, nejprve v rodině tiskařů a následně i při tisku Svatováclavské bible až do počátku 18. století.

I takový výtisk uchovává berounské muzeum, jedná se o práci J.J. Kamenického (asi †1733) z roku 1715. Bohužel je to pouze relikv Starého zákona, ale právě tisky dřevořezů a drobné i větší grafické ozdoby v textu nám prozradily jeho původ. Desky chybí úplně a stejně tak předšádka i úvodní listy a celý závěr. Kniha začíná až 37. stranou knihy Genesis, impresum v závěru se nám dochovalo značně poškozené. Kamenický byl faktorem Jezuitské tiskárny a po roce 1716 tiskl samostatně (VOIT 2008). Kromě zmíněných melantrišských štočeků využitých pro tento tisk je patrná jiná úprava knihy. Text není členěn do dvou sloupců, ale využívá celých stran pro základní text. Číslování orientačních pomůcek je vedeno ve sloupci vnitřní strany listu a na vnějších stranách je prostor určen pro poznámky k textu, přiblížení a doplnění jednotlivých významů.

Do rodiny Melantrichových Biblí ve fondu muzea můžeme přidat i tisk příbuzný, a to jak obsahem, tak původcem. Knihu Heinricha Büntinga (Buentinga) s názvem *Itinerarium sacrae scripturae to jest putování svatých na všecku Bibli obojího zákona* přeložil a vydal Daniel Adam z Veleslavína. Autor byl grunowským farářem a sepsal v německém jazyce pozoruhodnou knihu popisující cesty osob vystupujících v biblických příbězích z geografického hlediska. Čtenáři je přibližuje v německých mílích, vykládá názvy lokalit z řeckých i hebrejských pojmenování zmiňovaných měst, řek, pohoří atd. Přivázán je i spis o měřích a váhách užívaných v Písmu. Kniha je velice poutavá nádherným grafickým provedením. Tra-

diční mapy zvané tabule půvabně přibližují například cesty synů izraelských z Egypta nebo popisují rozložení země Svaté při příchodu dvanácti izraelských pokolení. Několik úvodních tabulí/map však využívá alegorických invencí. První z nich zpodobňuje kontinenty jako trojlístek (Evropa, Asie, Afrika) se středem Jerusalemem. Na následující dostává Evropa podobu dámy s odznaky královské moci a jiná zase představuje Asii jako okřídleného Paegase.

Panna Evropa (mapa) zná i Čechy – Boémia/Bohemia jsou přiblíženy slovy: „... a Český les se vším královstvím českým jest jako zlatý groš neb jako nějaký okrouhlý klenot a zápona na řetěze kraje reinského zavěšená.“ Praha je zde vyobrazena jako šperk na pásu Evropy. Okouzující alegorie měla údajně pedagogické ambice, jak je uvedeno v závěru popisu mapky. Aby ctěný čtenář mohl: „... v hlavu uložit i rozumem svým pochopiti, všecko položení a způsob celé Evropy, prvního dílu světa...“. Snad tedy bylo jednodušší zapamatovat si Španělsko jako korunu a Pyreneje jako nákrčník. Autor patrně ani nemyslel nic víc než pořadí map, když označil Evropu jako první díl světa...

Původní kresba se dochovala v Tyrolském zemském muzeu (Ferdinandeum), jejím autorem je Johannes Putsch (Bucius), jenž působil převážně v Innsbrucku. Vznikla zhruba v druhé čtvrtině 16. století, do tisku se dostala až po několika desetiletích. Dřevorytcovy iniciály jsou dochovány na jediném štočku, který se objevil v soukromých rukách v Dánsku (KNEIDL 1975). Iniciály „JP“ se vyskytují pouze na něm, tisk grafického listu není signován. Celá publikace byla i ve své době značně oblíbená a nejen, že od svého prvního vydání v 80. letech 16. století několikrát vyšla, byla také přeložena do češtiny, ale i do angličtiny, holandštiny, dánštiny a latiny. Spodobnění Evropy má několik variant, v nichž se mění pojetí celé scény. Od mladé půvabné panny přechází v dámu a královnu s insigniemi, které zachytil i Veleslavinův výtisk. O původu konkrétních štoček, které pořídil, není zatím nic bližšího známo.

Výtisk v muzejní sbírce je neobvykle dobře zachován, i když nemůžeme říci, že by jeho stav byl perfektní. Vazba není původní, je signována majitelem Antonínem Prokošem, katechetou z Berouna. Za předmluvou skladatele (překladaatele) jsou uvedena jména autorů ve smyslu pramenů pro autorovu práci, tedy zdrojů převzatých

informací. Mezi jmény pomocníků jsou uvedena jména Philippus Melanchton a pokud mohu odhadovat Martinus Luther (?). Zvláště druhé jméno je poctivě začerněno. Podobné újmy došly i různé řádky jak v dedikaci, tak v původní autorově předmluvě (umístěna v závěru knihy). Místy byla práce cenzora tak poctivá, že díky složení inkoustu již sám papír vypadl a ve stránce zejí doslovně prázdná místa. Dle relikvů lze soudit, že se jedná zvláště o významy týkající se vlastního poslání Písma, které mělo být zpřístupněno obecnému lidu. Vykladačem Boží vůle a poselství se stal obyčejný člověk/čtenář, nikoliv výhradně kněz. Do jaké míry byla slova skutečně závadná, či upravena Veleslavínem (překladačem), lze těžko posoudit. Výtisků existuje několik, ale v dostupných sbírkách jsou k dispozici právě převážně veleslavínského původu.

Překladatel a tiskař Daniel Adam, profesor historie na pražské univerzitě (mezi lety 1572–1576), se po sňatku s nejstarší dcerou Melantricha Annou (roku 1576) plně věnoval tiskařské práci. V mnohých odkazech se dočteme o nezastupitelné roli tohoto vysoce vzdělaného a velmi pracovitého tiskaře. Byl v podstatě duší všech větších tisků a sám aktivně přeložil mnoho rozsáhlých knih, které i po grafické stránce připravil pro tisk. Po smrti Jiřího Melantricha nazývaného arcitypografem (WINTER 1909) však osudy dílny visely na vlásku. Dědictví připadlo Jiřímu mladšímu a jeho sestrám, které musel z dědictví vyplatit. Dílna nepřípadla vdově po Jiřím starším, protože se znovu provdala za řemeslníka jiné profese a byla druhou ženou Melantricha, tedy macechou jeho dětem. Jiří mladší však neměl v tiskařském podnikání štěstí. Jeho epizodní role v tiskárně je vedena ve znamení zadlužování. Sestra Anna Melantrichová († 1605), převzala dílnu po smrti bratra v roce 1589. Role jejího manžela Daniela Adama zde byla nezastupitelná. Na majetek po Melantrichovi byl uvalen značný dluh, v němž byl téměř polovinou zainteresován i sám Veleslavín. Seznam 22 věřitelů přibližuje nelehký úkol a rozhodnutí Daniela pozvednout znovu tuto tiskárnu (WINTER 1890). Dluhy vyrovnával po celých sedm let (TEIGE 1899). Za dobu správcování Melantrichovy dílny (v letech 1586–1589) a během následujícího desetiletí úplného vedení tiskárny vydal 139 publikací převážně latinských a českých (VORR 2008). Veleslavína nezasáhla módní vlna vyumělkovaného básnictví intelektuálů jeho doby (viz květnatá předmluva Melantrichova, 1570). Potrpěl si na nejen formálně, ale hlavně obsahově přínosný text. Často čerpal z antických klasiků, jak dokládají dedikace knih, které vymánil z prázdných frází nutné výplně stran za obsahově nosné a z hlediska poznání kulturního prostředí přínosné eseje (BOHATCOVÁ 1990).

Daniel umírá předčasně na úžeh, který dostal patrně při práci na svých vinicích na Letné (roku 1599). Dočasně vedla tiskárnu vdova Anna Adamová z Aventinu s druhým manželem (Jonatou Bohutským z Hranic), a to do roku 1605. Nejmladší z rodu Samuel (* 1592) studoval v zahraničí a tiskárnu převzal od otčima jako samostatný tiskař roku 1608.

Čtvrtý starobylý svazek ve sbírkách Muzeum Českého krasu je Bibli svatá vydaná roku 1613. Samuel Adam z Veleslavína, její nakladatel, značen jako Dědic, byl důstojným pokračovatelem tiskařské tradice otce i děda. Co se tiskařských počínů týká, nezůstával nijak pozadu. Jen politická situace významně pokročila a období předbělohorské se nachýlilo k závěru respektive ke svému vyhozenému konci.

Od pěti předchozích Melantrichových vydání se liší uspořádáním kapitol dle jednotlivých veršů, jak je tomu v Bibli kralické (BOHATCOVÁ 1990). Orientace v knize byla velmi podstatná například pro vybrané oddíly evangelií a epistol (perikop), které se četly v kostele během církevního roku. Bible tak byly vybaveny

rejstříky a evidenčními pomůckami. Kniha vznikla po vydání Rudolfova Majestátu (roku 1609) v době kratičké náboženské svobody a Samuel neváhal ji opatřit dedikací věnovanou českým defenzorům. Přesně: „*Urozeným panům páním, urozeným a statečným Pražanům, zřízeným panům defensorům nad Akademii a Konzistorií, pod obojí tělo a krev Páně...*“. V závěru i výslovně zmiňuje krásu doby, v níž žije, neboť může užívat náboženské svobody. Styl předmluvy je novátorsky okrášlený a rozvleklý do mnoha stran (témat) i listů (fyzicky). Obsah se tak mnohokrát dotýká tématu víry, pravdy, Písma a svobody (BOHATCOVÁ 1990). Z našeho exempláře se to ale nedovíme. Náboženská svoboda se neudržela dlouho. Protireformační vlna smetla nejen Samuela, ale i jeho biblické dílo. Vydavatel odešel do zahraničí a jeho Bible byla zhusta zabavována právě svobodomyšlných dedikačních listů. Dílo vyšlo se značným odstupem od posledního tisku Bible v češtině, bylo by nerozumné ničit knihu hned celou. Malinko pikantní zůstává fakt, že cenzorovaná dedikace se dochovala nejčastěji v klášterních knihovnách v odděleních zvaných „*libri prohibiti*“.

V berounském exempláři tedy dedikace chybí. Schází i tradiční předmluva a úvodní a titulní list vůbec. Možno soudit, že cenzor nebo zastrašený majitel vykonal zkázku úvodního kacířského věnování nadmíru kvalitně. Vazba je novodobá, silně poškozená, zavíraná na tkanice. Na některých listech jsou vidět snahy po zpevnění roztržených lemů a na jednom z prvních listů je papírovina doplněna a dokonce dopsána kurentním uhlaženým písmem. Ještě zajímavější je nápis na jednom z prvních prázdných titulních listů. Zápisky majitele pochází z poloviny 19. století a informují nás hlavně o událostech v rodině. Poslední zápis z roku 1850 je jiný: „*V měsíci září a říjnu svítla hvězda a měla od sebe takový paprsek na způsob metly naramně veliký, byly na západ tabla od půlnoci k polední straně.*“ Tato kniha měla bezpochyby velmi pestrý život, a nejen že byla čtena, ale sloužila i jako důvěrník dalších informací ze života svých majitelů. I v této knize jsou vepsány rukopisné vlastnické podpisy. Kromě nich zde byl nalezen i zcela cizí vložený list. Jedná se o několik modliteb a silně degradovaný dopis patrně jakési vyúčtování. Snad po vyčištění bude text lépe čitelný. Kniha nám druhotně, a zcela nepřímou, zprostředkovává další společenské informace a dále nám zpřístupňuje každodennost své minulé živé existence.

Nakladatel Samuel Adam z Veleslavína se účastnil politického dění počátkem 17. století. V bitvě na Bílé hoře se vyznamenal jako praporečník stavovského vojska (RYBIČKA 1889). Po útěku z Čech mu byl zkonfiskován veškerý majetek a „vdově“ Ludmile Sieglerové z Gettendorfu byla vyplacena směšná suma jako zbytek po stržení všech pokut poškozeného majestátu. Tiskárna přešla po různých peripetiích do rukou jezuitů. Zprávy o Samuelově osudu se po odchodu do Holandska a později Anglie poněkud mlží. Snad existuje zpráva o pobytu Samuela u pana Karla Kavky z Řičan na Milíně, kde působil po tajném návratu do Čech jako jeho sekretář a velmi se věnoval hudbě. Není bez zajímavosti, že již v roce 1616 se podílel na založení sboru „*Collegium musicum*“ v Praze za účelem cvičení se v hudbě a zpěvu. Příchyllost Samuela k hudbě tedy může být možným vodítkem k jeho dalším osudům. Zápisky o novém působení Samuela v Čechách pořídil jezuitský kazatel pohybující se na panství Karlštejnském a Milínském, Václav Ignác Johanides. Po roce 1635 však zprávy o dalších cestách Samuela zatím mizí.

Tři knihy z Melantriško-veleslavínského rodu a jeden zahraniční tiskařský počín nám představují závěrečnou etapu tisků utrakvistických Biblí 16. a 17. století. V 15. století byly vydány bible Pražská (1488) a Kutnohorská (1489). Následovala bible Benátská (1506) a dva domácí počiny Severinovy (1529 a 1537). Vrcholné

Obr. 8. Panna Evropa, *Itinerarium sacrae...*, 1592 (D.A. z Veleslavína), MČK – Kn 79.

Fig. 8. *Virgin Europe, Itinerarium sacrae...*, 1592 (D.A. z Veleslavína), MČK – Kn 79.

období představuje zahraniční práce Norimberské bible (1540) a šest vydání Melantriško-veleslavínských vycházející částečně současně s kralickými tisky.

Melantrichova tiskárna byla v mnoha ohledech pozoruhodná. V pražském prostředí vedle sebe existovalo více jak šest desítek tiskáren a typografů. Někteří zanechali stopu v historii pouze svým jménem a uvedenou živností, jiní byli významnými konkurenty. Zvláště v 70. letech mu vyrostl, již spíše pro Veleslavína, srovnatelný soupeř o zákazníka a to tiskárna Jiřího Nigryna od roku 1590 psaného de Nigroponte. V Melantrichově tiskařském odkazu byla vždy patrná dávka obchodnického umu. Menší prodejné práce doplňovaly i nákladné tisky, které byly honosné nejen svým objemem, ale také výtvarným provedením a typografickou úpravou.

Péče o řekněme řemeslnou úroveň po celá léta nepolevovala, ale spíše stoupala. Na tento přístup navázal i Veleslavín, který kladl další důraz i na výběr samotných tisků. On jako historik preferoval například tisk Silviovy a Kuthenovy kroniky (Kroniky dvě o založení země české..., 1585), než aby zpeněžil reedici žádané, ale poněkud méně odborné práce Hájka a Dubravia. K obnoveným vydáním i Melantrichových tisků jinak neměl odpor, ale vždy práci dále rozvinul. Například známý a obsáhlý herbář doplnil o další rejstříky, když se mu podařilo zakoupit štočky ilustrací na trhu ve Frankfurtu. Podobně lze odlišovat i tisky Biblí: Veleslavín pro nedostatek místa uvádí čísla kapitol při vazbě knihy, tedy podél vnitřní strany listů, Samuel zase odlišuje jednotlivé verše kapitol Bible, kdežto Melantrich zná pouze celé kapitoly a čísla uvádí na vnější straně

listů. Typografická úprava je tak autorským rukopisem (BOHATCOVÁ 2005).

Jsou to jen střípky shora zmíněné podsbírky regionálního muzea. Ačkoliv u většiny z nich známe poslední majitele o vlastním putování tisků v dějinách Berounska víme jen málo. Literatura (VÁVRA 1899) udává drobné zmínky o počtu knih v domácnostech nejen berounských měšťanů, ale i obyvatel přilehlých obcí. Konkrétní název knih zůstává zkomolen ve zkratkovitých zápisech inventářů a kšaftů, kde podstatou byl záznam počtu věcí nikoliv jejich hlubší popis. Jen tu a tam je uvedeno bližší určení (VÁVRA 1891). Je patrné, že berounští měšťané v 2. polovině 16. století knihy poměrně běžně vlastnili. Lze usuzovat, že i jejich dostupnost díky přilehlé Praze hrála svou úlohu, a to zvláště v období kolem poloviny století, kdy panovnická nařízení vymezovala tisk knih pod svou správu. Postily, kázání, pranostiky, kalendáře, knihy o historii, různé poučné traktáty a žaltáře zaznamenané v inventářích (VÁVRA 1891) v zásadě kopírují produkci pražských (nejbližších) tiskáren a tiskárniček.

Bohužel nelze ani spekulovat o tom, který obyvatel Berounska měl ve své truhlici uloženou výše zmíněnou Melantrišku nebo Putování svatých. Švec Jan Holeček (†1619) zanechal Bibli Melantrichovu svým dědicům, stejně jako řezník Jan Prošek (†1593) zůstavil Bibli českou. Blíže je však zatím určit nedovedeme, v knihách samotných těžko objevíme bližší doklad o prvních majitelích. Můžeme jen obecně převzít zprávu o tom, že zhruba třetina městských domácností vlastnila knihy. Nejde o statistický

údaj, ale odhad, vycházející z nedostatečných dobových zpráv, které zachycují jen určitý výběr samotné populace. Inventáře pozůstalostí měšťanů byly pořizovány pouze za určitých okolností spojených s vyřizováním dědických práv a netvoří tak systematický vzhled do majetkových poměrů. Ještě v 16. století je kniha v majetku řemeslníka považována za vzácnost (PETRÁŇ 1995).

Přesto můžeme sledovat demokratizaci knihy na Berounsku, která se objevuje jako součást majetku široké veřejnosti od řemeslníků z různých sociálních poměrů po soubory blížící se dnešnímu pojmu knihovny patřící honoraci a vzdělancům. Je nutné zdůraznit, že se jedná o jednotlivé svazky a jen zřídka o více jak pět knížek, k nimž ještě připočítáváme i různorodé menší tisky. Knihovnu blížící se dnešnímu slova smyslu vlastnil na konci 16. století jako jeden z mála berounský konšel Maximilian Albín později psaný z Jenčova, jehož police nesly na 120 svazků (VÁVRA 1899). Tak jako dnes obklopovali se lidé knihami blízkými jejich povaze a knihami užitečnými jejich profesi. Albín potřeboval právnické knihy pro svůj úřad, byl členem literátského bratrstva, pro nějž schraňoval žaltáře, žalmy, české písničky a naučné knihy. Velký díl pozůstalosti tvořily knihy náboženské nejen kázání, ale i polemiky, výklady a traktáty hlavně bratrské. Sám počet tisků Bible mezi „obyčejnými“ Berouny přibližuje neodmyslitelnou spojitost této knihy s životem lidí všech vrstev. Právě poptávka městské vrstvy podnítila a rozhýbávala páky tiskařských lisů.

3. Depozitáře

Dnešní stav těchto dochovaných knih není zdaleka uspokojivý, některé z nich si zaslouží i restaurátorský zásah. Metody preventivní konzervace jsou v souboru aplikovány až v poměrně nedávné době a je v plánu z nejbližších dotačních příspěvků pořídit samostatné obaly pro jednotlivé cenné tisky. Úložné prostory jsou bohužel značně limitované možnostmi samotné příspěvkové organizace. Příslib realizace nového depozitáře se opět oddálil, stejně tak se ztížily možnosti získat jakékoliv dotace na vlastní péči o sbírky. Několik cenných svazků je navrženo k restaurování v letošní žádosti o příspěvek ministerstva kultury, který je nutno doplnit vlastními zdroji. Budeme tedy doufat v pozitivní vyřízení jednoho z prvních kroků při péči o tuto podsbírkou, která obsahuje nedoceněné tisky.

Literatura

- BERKA J. (1955): *Stěhování v berounském muzeu*. – Arch H 428: fond Muzea Českého krasu. Beroun.
- BERKA J. (1958): *Stručné dějiny berounského muzea*. – Arch H 425: fond Muzea Českého krasu. Beroun.
- BOHATCOVÁ M. (2005): *Obecné dobré podle Melantricha a Veleoslavínů*. – Karolinum: 1–592. Praha.
- BOHATCOVÁ M. A KOL. (1990): *Česká kniha v proměnách staletí*. – Panorama: 1–622. Praha.
- FROLÍKOVÁ L. (1996): *Knihovny berounské, libretto výstavy*. – Arch H 330/1: fond Muzea Českého krasu. Beroun.
- JŮNA J. (Ed., 1930): *Monografie Hořovicka a Berounska, díl IV*. – Společnou prací učitelstva vydal redakční kruh učitelstva za řízení okresního školního inspektora Jindřicha Jůny, nákladem vlastním: 1–406. Tiskem České grafické unie a.s. Praha.
- KNEIDL P. (1975): Panna Evropa. – *Sborník památníku národního písemnictví*, 10: 463–467.
- MERELL J. (1956): *Bible v Českých zemích*. – Česká katolická charita: 1–119, 95 str. obrazových příloh. Praha.
- NOVOTNÝ Z. LUŽE F. (1837): *Bibliotéka českých Biblí od třináctého věku až do léta 1810*. – sebraná a vydaná od Františka Novotného: 1–55. Vyd. Fr. Jeřábek. Praha, Mladá Boleslav.
- PETRÁŇ J. (Red., 1995): *Dějiny hmotné kultury II (1)*. – Karolinum: 1–468. Praha.
- OKROUHLÍKOVÁ J. (2009): *Jsou muzejní knihovny knihovnami veřejnými?* – Knihovna UPRUM Praha (on line), www.knihovna.upm.cu/index.php?page=mk-www (cit 10. 11. 2009)
- RYBIČKA Z. (1889): Něco o Samueli Adamovi z Veleslavína. – *Památky archeologické*, XIV: 145–146.
- S. A. (1870): Knihovny v královském městě Berouně. – *Světobzor*, IV: příloha k č. 28.
- TEIGE J. (1899): Adamové z Veleslavína. Zprávy o nich z archivu hl.m. Prahy. – *Časopis Českého muzea*, 73: 436–444, 494–504.
- VOIT P. (2006): *Encyklopedie knihy I. díl*. – Libri: 1–655. Praha.
- VOIT P. (2008): *Encyklopedie knihy II. díl*. – Libri: 656–1350. Praha.
- VÁVRA J. (1891): O držbě knih v Berouně 1537–1619. – *Časopis Muzea Království českého*, LXV: 89–94.
- VÁVRA J. (1899): *Paměti královského města Berouna*. – Nákladem Emanuela Hojky: 1–488. Beroun.
- WINTER Z. (1909): Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. – Matice Česká nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění: 1–749. Praha.
- WINTER Z. (1890): Dluhy Melantrišské. – *Časopis Českého muzea*, 64: 279–281.
- SINE I.: Svolání poradní schůze, opis. – Arch H 172: fond Muzea Českého krasu. Beroun.